

ומועילים אלה מאפשרים לקורא להתודע בדרך נוחה וירידותית לעושר האינפורמציה המוגש בספר הנתון.

וכבר נטען, וכבר הוטעם: קצר המצע, קל וחומר כאשר מדובר בספר אדיר ממדים שכזה. פרופסור משה פלאי שב אפוא והוכיח כי הוא חוקר ההשכלה המוביל והמובהק ביותר בימינו. ♦

יאיר מזוד

פרופסור יאיר מזוד מלמד באוניברסיטת ויסקונסין, מילוואקי.

מועדו של שוויון זכויות מלא ליהודים. מגבלות הצנזורה הוקלו ואפשרו להוציא לאור פרסומים בעברית.

מאמר הפתיחה של 'החלוצ', "תולדות החלוצ" נכתב בידי יצחק ארטור. במאמר, ארטור דן במצבן של השפה העברית והספרות העברית, בחוליי ההחינוך היהודי ומציע דרכים לחינוכו של הרב המודרני. המאמר כמוהו כמאמר מערכת אידיאולוגי הקובע את הקווים המובילים של כתב העת, את הגרעין האידיאולוגי שלו. ארטור מתייחס עוד לרקע ההיסטורי האירופאי "אביב העמים", שאפשר פריצת דרך בחיי הרוח של היהודים באירופה. ארטור תבע גישה חדשה בחינוך היהודי שתתגבר על הגישות הישנות, האורתודוקסיות, שחסמו את הדרך בפני אימוץ דרכים מודרניות בחינוך היהודי. מאמרו השני של עורך כתב העת דן בתלמוד שהוא מעשה ידי אדם ומתוך כך נתונה רשות לחכמי כל דור לשנות או אפילו לבטל תקנות תלמודיות. מאמר בולט בגליון הראשון של 'החלוצ' - מאת פינליש - הוא מאמר ביקורת על "מורה נבוכי הזמן" לרנ"ק (ר' נחמן קרוכמאל). פינליש סוקר באופן מפורט את ספרו הנודע של רנ"ק, לחקר ההיסטורי המדעי של היהדות. מובן הדבר שאין כמאמר ביקורת אחד לציין, ולו בקיצור נמרץ, אפילו מעט מן המרובה המוצע בשפע בספר הנתון.

כאמור, כתב העת 'ביכורים' העמיד שני כרכים בלבד, שראו אור בשנים 1864-1865. כמאמר המערכת הראשון, העורך, נפתלי קלו, מטעים כי מגמתו המובילה היא "הרמת קרן" השפה העברית. לכתב העת שתי מטרות נוספות. האחת, הערכת המצב הרוחני, התרבותי והחברתי של העם היהודי - שידעו מה נדרש מהם כדי להתאים את עצמם לרדישות הזמנים המודרניים. המטרה השנייה היא תיעודית, ננועדה למסור לדור הבא מידע על קורות הזמנים אם יחפש בהם הצעות בדרכם שלהם. זאת ועוד. בכתב עת זה נכלל תיעוד היסטורי לדורות הבאים, לטובת אלה שירצו להבין את "דרכי וקורות הזמן הזה".

כתב העת מייעד את עצמו לרוח בחוכמת ובקורות עם ישראל. להציע שפע של ספרות יפה, ולדון עוד במצבו ההיסטורי-החברתי-הרוחני של עם ישראל בכל הזמנים, בעבר ובהווה. חלק חשוב מאוד של הספר מוקדש למפתחות מוערים על פי נושאים, סופרים, עניינים, זאגרים ועוד; מפתחות מוערים

כתבי העת, תיעוד היסטורי לדורות הבאים

משה פלאי: כתבי-העת של ההשכלה כמחצית המאה הי"ט, החלוצ: מלחמת הרת והתושיה; בכורים: חכמת ישראל; מפתחות מוערים לכתבי העת העבריים של ההשכלה, הוצאת מאגנס 2015, 483 + 16 עמ', תקציר אנגלי, ביבליוגרפיה, מפתח

פרופסור משה פלאי, הפורה והמובהק ביותר בין חוקרי ספרות ההשכלה בימינו, העשירי לאחרונה את ארון הספרים העברי בספר נוסף הממשיך את מפעלו המקיף והענף, החוקר את כתבי העת העבריים שראו אור באירופה (בעיקר במזרח אירופה) כמחצית המאה הי"ט. קדמו לכרך זה מונוגרפיות ומפתחות מוערים לכתבי העת 'המאסף', 'בכורי העתים', 'כרם חמד', 'מכתבי העתים' - עיתונות ההשכלה מ-1820 עד 1845. הכרך הנוכחי ממשיך לדון בשני כתבי עת שיצאו לאור בשנות החמישים והשישים של המאה הי"ט: 'החלוצ' בעריכת יהושע השל שור (יה"ש) ו'ביכורים' בעריכת נפתלי קלו.

כתב העת 'החלוצ' בעריכת יהושע השל שור (יה"ש) הופיע בשלושה-עשר כרכים במהלך תקופה ארוכה מאוד בשנים 1852 עד 1889. 'החלוצ' מייצג את ההשכלה הרדיקלית בגליציה בדרישות התיקונים בדת ובמנהגים וביחסה אל היהדות הנורמטיבית בכלל. המשתתפים בחבורת 'החלוצ' היו מעטים בשנים הראשונות עד הכרך השישי (עד שבעה משתתפים) ואילו יתרת הכרכים (7-13) כללו את מאמריו של העורך בלבד בלא כל משתתפים נוספים. בין הסופרים היו: יהושע השל שור (יה"ש), יצחק ארטור, אברהם קרוכמאל, מרדכי דובש, הירש מנדל פינליש (של"ש), אברהם גייגר, שלמה גייגר, ליכש לעף, משה שטיינשניידר, יצחק שמואל ריגיו (יש"ר). כ'החלוצ' התפרסמו מחקרים בתלמוד הבבלי והירושלמי, במשנה ובמקרא, התפתחות ההלכה עיקרי היהדות, נוסחי המקרא, ביוגרפיות, מאמרים פובליציסטיים נגד הרבנים והחרדים, השפעת הדת הפרסית ותרבותה של הספרות התלמודית, השפעת השפה היוונית על ספרות חז"ל וסאטירות. כתב העת 'בכורים' הופיע בשני כרכים בשנים 1864-1865 וייצג את סופרי ההשכלה המתונים. השתתפו בו 26 סופרים שפעלו בתחומי הספרות היפה וחוכמת ישראל. ביניהם היו מאיר הלוי לטריס, א.ב. גוטלוב, אייזק הירש וייס, אהרון ילניק, דוד גורדון, א. לאנגבאנק, יעקוב רייפמאן, זלמן שטרן, ואחרים. התפרסמו בו מאמרים בנושאי התלמוד, מקרא, מנהגים, תפילות, היסטוריה יהודית, חינוך יהודי, לשון עברית, שירים, סיפורים, פיוטים, ביוגרפיות וסאטירות. הרקע ההיסטורי ליסוד כתב העת 'החלוצ' מעוגן בשניונים המדיניים שאירעו באירופה, שעיקרם "אביב העמים" בשנת 1848. אביב העמים האירופאי הפיח תקווה כי עתה הגיע